

NICOLAE IORGA SI MAREA UNIRE (I) (1914-1916)

Gh. A. Știrbăț

Perioada 1914-1918 a reprezentat cea mai înălțătoare etapă din activitatea politică desfășurată de N. Iorga pe făgașul luptei naționale. Putem spune fără a exagera că „apostolul de la Văleni” a fost omul decisiv al momentului, care a exercitat o influență puternică asupra întregului neam românesc¹, devenind „făclia unității românești”.²

El a reușit să transforme curentul favorabil unității naționale „într-o adevărată credință din care să plece o acțiune serioasă, dintre acelea care, orice ar fi merg până la moarte”³.

La începutul conflictului „când cugetul are o sinceritate crudă, în care el nu mai e încătușat în exprimarea lui de nici un fel de evenimente, rezervă sau precauțiuni”⁴, Iorga atragea atenția ca „sub raportul ideilor, supt acela al îndreptării morale, al scopului atins, acest odios masacru va fi unul din cele mai josnice acte de ură idioată care s-au săvârșit vreodată pe fața pământului, o dovadă atroce pe care le poate săvârși această lume fără Dumnezeu și fără ideal”⁵.

Profesiunea de istoric îi permite să întrevadă duratele, complexitatea și consecințele sale pentru omenire: „va fi unul din cele mai mari ale istoriei omenirii, prin mărimea oștilor(...) prin perfecția mijloacelor de distrugere, prin învățătura tacticienilor și strategilor, prin imensele pagube pe care le aduce culturii umane”⁶.

El va afirma în fața opiniei publice românești, că în pofida unei propagande abil întreținute prin care se insufla credința de luptă pentru înalte idealuri naționale și umanitare, acest razboi între marile puteri demonstra „lăcomia capitalurilor în căutare de debușeuri, nevroza unei burghezii stricate, delirul unei prese destrăbălate și fără vreo răspundere, turbarea băloasă a demagogilor care umblă după reputație cu prețul nenorocirii sutelor de mii de văduve și orfani, crima rece, calculată a unor diplomați și ofițeri alergând după cariere strălucite peste râuri de sânge și de lacrimi ...un singur element superior, un imperialism tot așa de brutal ca și călcâiul unui biruitor beat, care strivește cu țeasta unui rănit, o lume de cugetare și de simțire”⁷.

În această înclăștare nebună de forțe N. Iorga a militat de la început pentru „apărarea dreptului la viață al statelor mici”. Savantul sublinia că o cultură integrală materială, universală „[...]ca substrat al progresului uman și ca sumă matematică a lui poate exista însă pe deplin prin schimburile internaționale, care desființează hotarele de fapt fără a încălca vreunul. Dar, civilizațiile - continua istoricul - fără de care cultura nu se poate produce, dezvolta și menține, au nevoie de vetrele lor deosebite, de toată bucuria și unirea frățească în jurul lor... Aceste vetre sunt statele mici” iar „selecția prin forță se oprește la limitele umanității”⁸.

„Apostolul de la Văleni”, analizând „starea de agonie a imperiilor

antrenate zgomotos în acest război⁹) va prognoza cu precizia istoricului că cele „două fantome de imperii” adică „zgomotosul strigoiu, care este imperiul ottoman” și „imperiul de muzeu și de veche garderobă al Austro-Ungariei”¹⁰ se vor dezintegra. Aceeași apreciere o face și despre imperiul Romanovilor: „Eu sunt sigur numai că va dispărea, fiindcă e rezultatul firesc al culturii”.¹¹

Atentatul de la Sarajevo din 28 iunie 1914 care a dus la deteriorarea situației internaționale, grăbind declanșarea primului război mondial avea să provoace o profundă îngrijorare în România, țara care prin poziția sa geografică și aspirațiile sale să rămână în afara conflictului.

Disputele din viața politică privind căile de urmat în această mare conflagrație mondială au provocat „o breșă politică” între rege și un grup de germanofili pe de o parte și majoritatea politicianilor și opinia publică care se pronunțau în favoarea Antantei”.¹²

Analizând cu atenție situația internațională în perspectivă și capacitatea militară a României de a rezista unei conflagrații mondiale de proporții, ambele părți au căzut de acord asupra necesității urgente de a evita războiul.¹³

În ședința din 21 iulie / 3 august 1914, Consiliul de Coroană „se mântui cu o declarație de neutralitate, ieșită din acele lungi și grele conflicte între deosebitele conștiințe și chiar în conștiința militară începând cu bătrînul rege”.¹⁴

Disputele aprinse din viața politică dintre adepții securității naționale (Carp, C. Stere) și cei ai unității naționale (I. I. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Filipescu, N. Iorga) nu însemnau abandonarea idealului făuririi României Mari ci doar acordarea priorității securității sau unității naționale.¹⁵

N. Iorga s-a pronunțat la începutul războiului „răspicat și sentențios”¹⁶ pentru mentalitățile României: „[...]popor de omenie, cu liniște arma la picior!” deoarece în această dezlănțuire feroce care a cuprins lumea: „Ceasul nostru va veni, dar numai atunci, când asupra ambițiilor zdrobite ideea senină va putea să cumpănească dreptățile naționale care azi ni se întrevăd deasupra măcelului”.¹⁷ Marele istoric avea în vedere idealurile naționale ale României. Pentru aceasta, diplomația românească trebuie să cumpănească momentul favorabil al intrării țării în acest conflict mondial și numai după o bună pregătire și înzestrare a armatei deoarece „grija de umanitate trebuie inclusă în marginile stricte, deși crude ale interesului național”.¹⁸

Marele apostol al neamului își va defini poziția față de război și în Declarația din 20 iulie / 2 august 1914 redactată de el și publicată în paginile Neamului Românesc în care va sublinia: „în oribilul război general era exclus ca forțele greu adunate ale României să fie risipite în aventuri lângă un stat ca Austro-Ungaria a cărei politică externă a fost dominată întotdeauna de tendința scăderii și slăbirii elementului românesc”.¹⁹

Izbucnirea războiului care marchează și momentul asumării marilor răspunderi naționale, accelerează pe scena politică românească marile agitații în rândurile clasei politice românești, aprinzând pasiuni mai vechi sau mai noi. De la tribuna Camerei cere „și constituie deopotrivă într-un amvon al părăsirii idealului românesc și baricadă a luptei pentru realizarea aspirațiilor naționale, N. Iorga îndeamna la solidaritate”: „v-ați mancat între voi ca niște câini, ca niște fiare pentru glorie pentru câștig, pentru ambiții

de leneși și capricii de femei. Ați făcut dintr-o țară întreagă scopul disprețuit al gâlcevelor voastre copilărești și criminale. „Acum în acest moment de răscruce al destinului nostru național marele istoric îi implora: „Stămpărățivă”²⁰ pentru că aveți o datorie. Sunteți obligate la o explicație pentru tot ce ați făcut și mai ales de ce n-ați făcut o condamnare vă apasă acum: de a vă uni pentru ca într-o supremă efortare să dați țării măcar cât se poate din idealul primejduit prin faptele voastre”.²¹

Prin forța cuvântului său, marele savant avea o mare putere de atracție în rândurile populației României fapt ce îi va conferi rolul de mediator între forțele politice naționale. În concepția marelui istoric neutralitatea nu trebuie să fie o stare definitivă care ar fi o abandonare de drepturi naționale: „...neutralitatea înseamna doar o prelungire de termen și nu o abdicare, o renunțare, căci nația care renunță și abdică de la drepturile ei naționale nu merită să trăiască”.²²

În lumina acestei idei, Iorga le cerea politicianilor care susțineau neutralitatea definitivă să-și revizuiască opțiunile deoarece „aceasta ori înseamnă că procesul în dezbatere nu te privește supt raportul datoriilor sau supt raportul realităților puse în discuție”.²³

Savantul încerca să le atragă atenția, să-i sensibilizeze față de drama poporului român din teritoriile aflate sub dominația imperiilor vecine: habsburgic și țarist, care la începutul războiului a fost târât să lipsească pe fronturile străine pentru interesul altora; „acei bieți săteni români din Văile Ardealului, de pe câmpurile mănoase ale Banatului și Ungariei, din Munții Mramureșului, căci ca și ai lor și ai noștri de același sânge, din preajma mănăstirilor Bucovinei s-au dus să-și verse sângele pe steagul care este al unuia și al altora, dar al nației române nu e.”²⁴

Iorga atrăgea atenția șefilor militari din împărăția bicefală „care clipesc din ochi cu bucurie că au gasit momeala valahului, care face să spumege, să turbe, să biruiască, să moară”, că acel steag nu e decât „forma materială care flutură în aerul liber și îndeamnă la luptă; a tuturor avânturilor către neatarnare, către războiul nostru?”.

În această credință istoricul își exprima speranța că acel steag se va întoarce „o să-l vadă sate și târguri din Ardeal, o să-l vadă și-o să-l ție, pentru că el reprezintă un ideal, o dorință de neatarnare și sete de luptă”.²⁵

Încrederea nestrămutată în izbânda luptei pentru unitatea națională îl face să afirme cu tărie: „și să știți că urmașii noștri în ciuda tuturor puterilor lumii supt acest steag pe care în neștiută durere și întuneric voi l-ați înălțat, desfășurat și sfințit vor fi tot împreună”.²⁶

Încrederea marelui istoric, în izbânda cauzei naționale se baza pe încredere în dreptatea istoriei „cred în dreptate! Cred că fără dreptate viața nu are nici o valoare, că singurul lucru care-i crează vieții o valoare este dreptatea”.²⁷

Însuflețit de această convingere el susținea că „dreptatea face ca orice silință, și orice jertfă a unui individ și a unui popor, oriunde și oricum s-ar face să se reverse peste oricâtă vreme și împotriva oricărei piedici asupra lui”.²⁸

„Apostolul de la Văleni” împărtășea în totalitate politica expectațiunii armate, idee susținută de primul-ministru I. C. Brătianu și Guvernul Liberal

aflat la putere.

Asemănarea celor două concepții privind politica de urmat a României în primii ani ai războiului nu era rezultatul unui demers anterior ci expresia unei analize lucide și realiste a situației. În opera de realizare a unității politice trebuiau luați în calcul toți factorii interni și externi care puteau să împiedice sau să favorizeze acest uriaș efort național.

Războiul în desfășurare se prefigura a fi unul de durată care va aduce schimbări fundamentale în organizarea politică a lumii. Situarea României de partea învingătorilor i-ar aduce avantaje la viitoarea conferință de pace: recunoașterea drepturilor sale naționale. N. Iorga se eschiva să participe la acele acțiuni care puteau influența opinia publică și stânjeni liniștea guvernului, forțându-l să adopte hotărâri pripite. Merită subliniat în acest sens refuzul sistematic al istoricului de a participa la consiliile Universității care analizau problema națională din convingerea că aceasta „trebuie discutată și rezolvată de alte foruri.”

Mulți din cei care cunoșteau activitatea lui N. Iorga pe tărâmul luptei naționale nu erau de acord cu atitudinea sa rezervată „față de tot ce era pripeală, entuziasm ușor”.²⁹ Savantul dovedea că era împotriva „substituirii anarhice a străzii în locul acțiunii chibzuite a guvernului care sigur știe ce are și ce poate”.³⁰

Momentul luării deciziei politice finale trebuie bine pregătit din care cauză se abținea de la orice manifestație „care ar fi mobilizat pasiunile populare” și ar fi „incendiat imaginațiile celor tineri”, grăbind clipa „daca ar fi fost coborâtă în neastâmpîrul străzii”.³¹ Era aceasta o noua demonstrație „a concepției sale după care marile izbânzi naționale nu sunt rezultatul numai al entuziasmului popular ci și al pregătirii integrale și a celui din urmă om, și a celui din urmă lucru”.³²

Atitudinea rezevată față de agitațiile din viața politică privind momentul intrării țării noastre în război, îl apropia mai mult ca niciodată pe marele istoric de I. Brătianu. Relațiile dintre cele două mari personalități au influențat pozitiv acest moment al istoriei noastre pentru ca oricât de puternic ar fi nelipsitul instinct național și patriotic, „cei mai mulți nu sunt în stare să-l transforme într-o adevărată credință din care să plece o acțiune din care să plece o acțiune serioasă”.³³

Nu este necunoscut pentru nimeni că primul ministru I. I. C. Brătianu a încercat o apropiere de N. Iorga. Misiunea realizării apropierii șefului guvernului liberal de marele savant i-a revenit lui I. G. Duca care avea „dinainte bune raporturi cu acesta”.³⁴

Brătianu nu cerea concursul în calitate de șef de partid. El opina „personalitatea plurivalentă” a savantului, care exercită o puternică înrăurire asupra opiniei publice. Prin lupta dusă pe plan cultural pentru desăvârșirea unității politice se bucura de simpatia intelectualității românești din Transilvania, Bucovina și Basarabia.

Mulți din aceștia au conferențiat la cursurile de vară de la Valenii de Munte, erau pe deplin familiarizați cu politica cercurilor de la București și puteau fi de un real folos guvernului pentru realizarea cauzei nobile a unității naționale. De asemenea savantul avea „o atitudine forica” împotriva Austro-Ungariei și Germaniei nu a incitat niciodată spiritele „pentru intrarea intempestivă în

război". Celor care insistau pentru intrarea în război împotriva centralilor, le răspundea: „Nu cu Austria o spune de mult națiunea desigur. Contra Austriei când o va spune guvernul care trebuie să spuie”.³⁵ Marele istoric a observat că în societatea românească exista o stare de spirit populară hotărât contra Centralilor”.³⁶

Atitudinea prudentă a lui Nicolae Iorga după declanșarea războiului și în toată această perioadă dovedește „o înțelepciune și o înțelegere superioară a statului, a apreciere realistă a posibilităților”.³⁷

Prin activitatea sa dusă pe tărâmul luptei naționale, prin imensul său prestigiu, istoricul ar fi putut oricând „să-și aroge un drept de preemțiune și să se situeze în fruntea unei acțiuni care să curme neutralitatea”.³⁸

Mulți din epoca care-l cunoșteau erau impresionați că „spiritul furtunos a lui Nicolae Iorga care acționa sub imperiul primelor impulsuri s-a menținut în toată această perioadă într-un echilibru perfect de o exemplară precauție, față de un eveniment care antrena soarta a milioane de oameni”.³⁹

Nu puțini dintre aceia care nu obișnuiesc să cântărească toate detaliile în profunzimea lor, au pus această stare de echilibru pe seama talentului lui Ionel Brătianu de „a-l coopta și a-l convinge să se mențină într-o totală rezervă”.⁴⁰ Nimeni însă nu poate contesta deosebitele calități de om politic ale primului ministru care a știut cu delicatețe să menajeze „cu un seducător tact susceptibilitățile lui Iorga dar nu este mai puțin adevărat că el a gasit în conștiința marelui istoric imperativele patriei printre care formula lapidară „Eu nu ma uit cine poartă steagul, eu steagul țării îl văd, eu steagul țării îl apar”.⁴¹

Nicolae Iorga nu a dorit intrarea imediată în război a României, deoarece avea în vedere capacitatea țării de a rezista acestui lung conflict mondial. Nu a trecut prea mult timp de la războaiele balcanice când istoricul a văzut starea deplorabilă de dotare și organizare din armata română. El nu dorea să transforme lupta pentru unitatea națională în propriul său succes politic, avea în vedere prețul plătit cu milioane de vieți.

Analizând dintre cele două mari personalități ale României în perioada războiului putem afirma ca ele nu au fost lipsite de contradicții, care din fericire nu au fost amplificate pentru a influența deciziile politice. Iorga nu a conceput relațiile sale cu premierul României ca pe o alianță politică și prin urmare nu a acționat ca „un aliat docil”⁴² pentru a le respecta.

În vederea mobilizării unității naționale „principiu esențial al operei sale politice” și căruia „i-a consacrat toată viața” apostolul de la Vălenii de Munte era în stare să treacă peste asperitățile politice care îl separau de Ionel Brătianu. Savantul era conștient că liderul liberal răspundea doar imperativelor momentului. Știa și simțea că liderul liberal îl consulta de cele mai multe ori în complezență.

Istoricul îi cerea șefului guvernului să-l cheme pentru lucruri serioase „așa cum ai chema o trasură la piață”, „oricând vei avea nevoie serios de ceva care l-ai putea ști (nu zic mai bine) eu îți sunt la îndemana cu câtă minte mi-a dat Dumnezeu să mă silesc a face ceva dintr-însa”.⁴³ Iorga reproșă „caracterul exclusivist al demersului politic al lui Brătianu”.⁴⁴

Atitudinea premierului îl face pe marele istoric să se eschiveze de a merge la conacul de la Florica unde „în război de acolo ar putea vorbi multe lucruri

care sunt de făcut și de felul neexclusiv, ci natural și frățesc cum ele trebuie făcute”.⁴⁵ Corespondența dintre cei doi din perioada războiului demonstrează că Iorga nu făcea nici o concesie primului ministru când îi înfățișa situația țării. El îi atrăgea atenția față de starea sufletească a mulțimii „asupra totalei depravări a simțului public de o parte și de alta, ca această stare de spirit aceasta nesănătate morală poate avea cele mai grele urmări”.⁴⁶

Depravarea totală a spiritului public care a determinat această descurajare generală în societate „nu este începutul corupției ci efectul ei”.⁴⁷ Savantul îi cerea premierului pe care îl considera vinovat de această stare de lucruri o schimbare de atitudine deoarece: „țara are nevoie să fie luminată și guvernată. Ambele nevoi ni se par prea puțin îndeplinite”.⁴⁸

Situația generală politică și militară nu permitea țării să se angajeze în acest conflict de proporții care a stârnit îngrijorarea lui Nicolae Iorga. Aprecierile pe care le face în particular unor oameni politici mai apropiați, unii chiar membrii ai guvernului, pot fi considerate adevărate strigăte de revoltă. I. G. Duca membru al guvernului și apropiat al primului ministru I. I. C. Brătianu obișnuit cu aprecierile triumfaliste a rămas uimit când aude de la marele savant părerea după care: țara aceasta este așa de plină de păcate, de ticăloși și de putreziciune încât să fie mulțumită dacă își poate târî zilele, dar să mai poată să cucerească pe alții⁴⁹, (în sensul să elibereze pe alții).

Această remarcă l-a determinat pe „ambasadorul guvernului” pe lângă „apostolul naționalismului românesc”⁵⁰ să pună la îndoiala sinceritatea acestuia față de lupta dusă pentru cauza unității naționale.

I. G. Duca dovedea prin aceasta că nu-l cunoștea suficient de bine pe marele istoric, iar ca reprezentant al puterii refuza orice apreciere critică făcută cu sinceritate care venea de la oamenii de bine ai țării. Aprecierile lui Iorga nu se refereau la poporul român în ansamblul său, ci la clasele suprapuse „la banii smulși din plăcerea bogatului care niciodată nu a fost mai puternic înțelegător și mai puțin obraznic cu luxul său de București, mijlocul suferințelor românești din toate ținuturile care o înconjoară”.⁵¹ Aproximându-ne cu multă atenție de personalitatea „apostolului naționalismului românesc”, vom constata că uneori el făcea aprecieri prea grăbite, „fluctuante”, „judecași antagonice”, față de oameni „sub imperiul unor impulsuri de moment”⁵². Nicolae Iorga nu a întreprins însă niciodată vreo acțiune, în toata cariera sa politică, care să lezeze interesele fundamentale ale poporului român.

Atitudinea extrem de critică față de evenimente sau personalități cu atribuții în domeniul conducerii politice a societății românești, trebuie apreciată numai prin prisma intrasingenței morale și înaltului său spirit de dreptate care l-a caracterizat întotdeauna” și „îngrijorarea pe care i-au stârnit-o momentele dramatice ale țării”.⁵³

A știut să se mențină într-un echilibru perfect care i-a permis să treacă peste deosebirile doctrinare și să aprecieze la celălalt calitățile necesare depășirii momentului decisiv din istoria țării. Nicolae Iorga l-a apreciat pe Ionel Brătianu ca fiind singura personalitate a momentului în stare să gestioneze situația țării: „dacă va veni altul la guvernare nu ne vom alege cu nimic și se va băga într-un bucluc din care nimeni nu ne va mai putea scoate,

pe când cu Brătianu tot nu ne vom alege cu nimic, dar cel puțin nu ne face de rușine”.⁵⁴

Aprecia la primul ministru puterea de muncă, analiza rece, matematica situațiilor care „se aseamănă pe sine cu inginerul care lucrează o operă de siguranță”.⁵⁵

Siguranța șefului guvernului în luarea unei hotărâri ce însemna „socoteala perfect trasă”⁵⁶ a creat lui Iorga, care se considera „veșnic nesigur, dureros de nesigur”⁵⁷ un complex de inferioritate față de Ionel Brătianu.

Perioada neutralității nu însemna intrarea savantului într-o stare de așteptare a momentului intrării României în război, când să-și reia activitatea pe tărâmul luptei pentru unitatea națională. Revine în noiembrie la conducerea Ligii Culturale, pe care caută să o readucă „într-o atitudine corectă și cuviincioasă”, când ea „nu-și putea înfrâna o clipă măcar optimismul clocotitor”.⁵⁸

Climatul de muncă, discuțiile „liniștite, cu ton potolit”⁵⁹ de pe vremea când el conducea societatea ca secretar general erau de domeniul trecutului.

Activitatea Ligii a devenit o avalanșă de manifestări „individuale”, sălile de ședință loc de întâlnire unde se depăneau amintiri „despre multe de toate ca de oameni care cunoscuseră atâta lume” și unde „prin ușile întredeschise ale odăii din dreapta și celei din stânga, răzbătea fumul unei adevărate cafenele, zvonul continuu al amicilor politici intrați în Ligă”.⁶⁰

Noua situație din Ligă impunea convocarea unui congres extraordinar care să-i consolideze activitatea în raport cu noile schimbări și s-o reorienteze de la unitatea culturală la o unitate politică.

După izbucnirea războiului, Bucureștiul devine locul de refugiu și de stabilire a elitei ardeleni care lupta pentru dezrobirea provinciei de peste munți în frunte cu V. Lucaciu, O. Goga, O. Ghibu, C. Bucșa. O. Goga a motivat refugiul militarilor ardeleni în capitală, ca un element de siguranță pentru că „viitorul nostru politic nu este decât un punct de sprijin, un singur punct fix pe care ne putem răzima: acesta este regatul fratelui nostru liberal”.⁶¹

Militanții dezrobirii Ardealului și o mare parte a oamenilor politici din regat, aflați în opoziție, care doreau cu insistență denunțarea neutralității și aderarea României la Tripla Înțelegere, vor pune bazele la 26 octombrie 1914, Acțiunii Naționale, condusă de Take Ionescu.

Acțiunea Națională se dorea o avangardă a Ligii Culturale, menită să gândească intrarea României în război de partea Antantei și promitea satisfacerea drepturilor sale asupra Transilvaniei și Bucovinei. S-au emis păreri după care sciziunea în cadrul Ligii s-ar fi produs din cauza atitudinii exagerat de rezervate a lui Iorga și a adeptilor săi în primul an al războiului față de atitudinea pe care o va urma România în etapa următoare.

Este cunoscut faptul că N. Iorga, pentru a nu alimenta suspiciunile Puterilor Centrale, nu-și va pune semnătura nici pe manifestul redactat de Universitatea București de simpatia pentru Franța, „năvălită și însângărată care erau în inimile tăcute”.⁶²

Profesorul avea convingerea că Franța, pentru care nutrea o profundă afecțiune nedeclarată public atunci, „nu poate pieri pentru că aceasta ar fi o catastrofă morală pentru omenire”.⁶³ Insistența cu care membrii Acțiunii Naționale cereau intrarea imediată în război a României de partea Antantei,

în care pregătirea ei era departe de cerințele momentului, îl determina pe marele patriot, care a mai trăit un coșmar al „admirabilei noastre dezorganizări” în campania din Bulgaria în 1913, să afirme că: „trebuia să închizi violent ochii spre a nu vedea prăpastia care negreșit ne așteaptă”.⁶⁴

Atent la faptele sau evenimentele care puteau să apropie, nu să întârzie realizare unității naționale, respingea din start tot ce putea fi definit „ca nepregătire, fantezie individualistă, ca lipsa unui sentiment serios și disciplinat”.⁶⁵ În virtutea acestei concepții N. Iorga s-a opus propunerii lui Onisifor Ghibu, în numele militanților ardeleni de a-și crea un institut de studii pentru românii din afara regatului care să fie afiliat la Liga culturală sub conducerea sa.

Gestul istoricului determină militanții pentru dezrobirea Ardealului să-și manifeste deznădejdea afirmând: „dacă un Iorga în care ne pusesem atâta speranță, nu poate merge alături de opinia publică și alături de noi atunci nu putem pierde nici speranță”.⁶⁶

Savantul nu a pus nici un moment sub semnul întrebării sentimentele sincere ale militanților de peste Carpați care dădea glas concepției și celorlalți frunțași ardeleni și bucovineni. El nu a negat importanța unei astfel de instituții pentru studierea istoriei românilor din afara regatului, ca element al întăririi solidarității naționale, dar socotea momentul neprielnic pentru aceasta. Cerea înțelegerea profundă a situației care însemna pregătirea serioasă a perspectivei.

Mâhnit de lipsa de înțelegere a celor care erau chemați să înțeleagă situația de față îi va spune lui Ghibu: „Mai bine mă făcea Dumnezeu vită între oameni, decât om între vite”.⁶⁷

În acest cadru al disputelor purtate între militanții pentru unitate națională privind căile și atitudinile de urmat s-a deschis la 14 decembrie 1914 Congresul Extraordinar al Ligii. Congresul era chemat să aleagă noua ei conducere care să canalizeze toate energiile să atenueze disputele și să o orienteze de la unitatea culturală către unitatea politică.

Nicolae Iorga la cei 43 de ani era o personalitate de prim rang a științei și culturii românești. Deputat în Parlament începând cu 1907, apostol pe tărâmului luptei naționale, îl prezintă pe marele istoric drept persoana cea mai (indicată) îndreptățită la funcția de președinte al Ligii.

Reprezentanții Ardealului și cei din Regat s-au orientat spre V. Lucaciu, vechiul memorialist, un simbol viu al luptei românilor din afara actualelor granițe politice pentru drepturi naționale. El, „leul din Sinești”, ajuns acum la o vârstă înaintată „o icoană sfântă, ca niște moaște pe care le poartă lumea la procesiuni”.⁶⁸

Marele învățat s-ar fi așteptat să fie el nominalizat pentru această funcție ca o recunoaștere a îndelungatei sale activități în domeniul luptei naționale. El devenise un simbol atât de puternic încât „lumea nu era încă obișnuită să-i atribuie roluri în afara câmpului științei și a naționalismului militant”.⁶⁹

Mulți din cei angrenați pe făgașul activității pentru unitate națională nu apreciau calitățile organizatorice ale profesorului, iar unii considerau chiar mai dificilă colaborarea cu el.

Iorga a analizat cu maturitate acest moment și „ca un bătrân prin experiență al nației sale”⁷⁰ și-a dat seama că prezența sa în fruntea acestei

organizații pe orice funcție era mai necesară ca oricând. Marele istoric, oricum mândrit, cedează și la insistențele lui Delavrancea, O. Ghibu, O. Goga acceptă președinția lui V. Lucaciu el mulțumindu-se cu cea de secretar general.

Onisifor Ghibu a avut un rol important în a-l determina pe marele savant să accepte această funcție. El avea relații speciale cu N. Iorga, savantul îl va ajuta în primele sale acțiuni peste Carpați, procurându-i fondurile necesare pentru finanțarea școlilor românești din Transilvania. Tânărul militant ardelean de atunci îi va demonstra marelui învățat că V. Lucaciu „nu e un om de conducere și n-are nici un aspect deosebit dar lumea iubește acest mit. Fiind un om înțelept, el va renunța la rolul său de conducător efectiv al Ligii, astfel că adevăratul motor al Comitetului Central va fi secretarul general, care veți fi dumneavoastră. Prin urmare Dumneavoastra veți fi de fapt președintele adevărat al Ligii”.⁷¹

Alegerea preotului V. Lucaciu în fruntea Ligii dincolo de discuțiile care au avut loc demonstrează tăria sentimentului național și convingerea întregii elite politice și culturale românești că politica de eliberare a românilor din afara granițelor Regatului trebuie să fie prioritară. Acest deziderat a fost subliniat de bătrân în Memorandum care, la alegerea sa ca președinte, declara: „Prin alegerea mea ați voit să afirmați în mod neîndoios, că ideea și sentimentul tuturor românilor trece cu putere covârșitoare peste hotarele geografice și sufletul românesc e unul și același”.⁷²

Noul Comitet al Ligii, unul din cele mai valoroase din istoria sa, cu V. Lucaciu președinte, N. Iorga secretar general, Barbu Șt. Delavrancea vicepreședinte, Simion Mândrescu casier central, O. Goga, Take Ionescu, I. Grădișteanu au propus schimbarea societății din Liga pentru unitate culturală în Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor.

În manifestul adresat țării cu acest prilej se sublinia necesitatea schimbării nu numai a denumirii dar și a conținutului activității ei deoarece: „o unitate culturală fără o unitate politică nu are nici o cheazășie. Pentru păstrarea unității culturale ni se impune unitatea politică”.⁷³

În cursul anului 1915 acțiunile Ligii s-au intensificat, au loc numeroase întruniri mitinguri concomitent în mai multe localități din Regat ceea ce demonstrează existența unor divergențe între diferitele grupări privind atitudinea față de politica guvernului Brătianu, în pofida acestor divergențe în toate adunările transpare tot mai clar ideea frumos exprimată de Barbu Ștefanescu Delavrancea că românii au știut întotdeauna că „au o patrie mai mare decât hotarele de astăzi”⁷⁴ și „datoria ceasului de față fiind de a întinde mâna celor ce au rămas în afara hotarelor”⁷⁵ pentru a forma „o ființă, o singură ființă una și îndreptățită”.⁷⁶

Concomitent cu întrunirile Ligii se va deschide la București în ziua de 15 martie 1915 în sala Atheneului Român, Congresul românilor de pretutindeni aflați în țară convocat de Simion Mândrescu, președintele societății „Cercul românilor de peste Carpați”. Convocarea acestui congres a fost determinată de una din declarațiile guvernului de la Budapesta, după care românii din Transilvania și-ar dori să se despartă de Ungaria unde se bucurau „de toate drepturile sociale și naționale, unirea cu România fiind preconizată de niște trădători ca Octavian Goga și V. Lucaciu”.⁷⁷

Congresul demostra că pentru românii de pretutindeni România

reprezenta „elementul de siguranță”⁷⁸ după cum sublinia și poetul O. Goga: „Ne-am dat cu toții seama că pentru viitorul nostru politic nu este decât un singur punct de sprijin, un singur punct fix pe care ne putem răzima. Acest punct este regatul fraților noștri liberi”.⁷⁹

Marele istoric care a sprijinit desfășurarea acestui congres și a urmărit cu atenție desfășurarea avea să declare: „Numărul mare al participanților a fost cel mai decisiv răspuns față de aceia care afirmă că oamenii aceștia nu ne vor, că ne resping chiar că la București caută numai o pâine. Nu, ei caută un ideal pe care l-au găsit, și o satisfacție pe care trebuie să le-o dăruie”.⁸⁰

Numărul mare de acțiuni întreprinse de Ligă sau în numele ei în cursul anului 1915 demonstrează ideea că nu mai era acea unitate de vederi în coordonarea activității acesteia. Acțiunea națională intensifică propaganda zgomotosă prin care se cerea intrarea grabnică în război a României de partea Antantei. Secretarul general al Ligii, profesorul Nicolae Iorga manifesta în continuare prudență pentru a nu stârni susceptibilitățile Puterilor Centrale susținând necondiționat politica guvernului Brătianu. Adept al lucrului bine gândit și bine făcut marele savant a susținut în fața opiniei publice românești și europene cu metodele specifice meseriei de istoric identitatea românilor printr-o serie de lucrări: Conceptul în luptele dintre români și unguri, Sârbii, bulgarii și românii în Peninsula Balcanică în Evul Mediu.⁸¹

În lucrarea *Dezvoltarea ideii de unitate națională* el demonstrează că acest ideal nu era decât continuarea „unei cugetări politice de veacuri întregi”⁸², iar pentru realizarea lui se impunea o pregătire până la cele mai mici detalii.

Divergențele de opinii privind momentul intrării imediate a României în război alături de Antantă au determinat o regroupare a pozițiilor în cadrul mișcării pentru unitatea națională și formarea la 18 septembrie 1915 a Federației Unioniste, care îl avea ca președinte pe Nicolae Filipescu, Take Ionescu și Simion Mândrescu fiind vicepreședinți, iar printre membri numărându-se I. Grădișteanu, C. Olănescu, Dr. Constantin Istrate, Dr. I. Cantacuzino, Vasile Lucaciu, O. Goga, Alexandru D. Xenopol. Tot mai mulți ardeleni s-au înscris în Federație, sprijinind prin toate mijloacele lupta pentru determinarea unei acțiuni militare a țării așteptând clipa mobilizării armatei române „sub al cărei steag vor cădea sau vor vedea izbânda cauzei noastre”.⁸³

Alăturarea ardelenilor și bucovinenilor la Federație a tulburat apele în cercurile guvernamentale românești, primul ministru I. I. C. Brătianu a interpretat adeziunea la noua organizație ca o alăturare la politica de partid a lui Take Ionescu și Nicolae Filipescu și insista: „ca românii de peste hotare să nu se colorizeze politicește”.⁸⁴

Dintre personalitățile proeminente ale luptei pentru unitate națională din conducerea Federației Unioniste, lipsea tocmai cel care a fost denumit „apostolul neamului”, N. Iorga. Marele istoric a încercat să înlăture aceste dispute din mișcarea națională românească, pentru că în acele momente decisive era nevoie de solidaritate, de o coordonare a acțiunilor tuturor factorilor responsabili.

Pentru aceasta el s-a gândit să creeze „o federație” a tuturor societăților care urmăreau aceleași scopuri ca și Liga.⁸⁵

Această omitere a istoricului din fruntea Federației își are originea în temperamentul său mai greu accesibil celor din jur și atitudinii sale de extremă prudență față de momentul intrării României în război de partea Antantei.

Cei care l-au cunoscut, printre care profesorul Onisifor Ghibu, l-au perceput pe N. Iorga ca pe „unul dintre acei oameni care putea să lucreze cât o sută dar nu putea să lucreze cu alții”.⁸⁶ Articolele savantului publicate în „Neamul Românesc” în legătură cu momentul intrării României în război de partea Antantei vor răci relațiile cu grupul militanților de la „Tribuna” prin caracterul lor „direct de fetist”, care demonstrează că „războiul nu era posibil de realizat” și nici integritatea neamului românesc fiindcă nu eram încă pregătiți „sau fiindcă erau conjuncturi care nu permiteau să facem acest lucru”.⁸⁷

Nicolae Iorga pornește de la concepția conform căreia „lucrurile au ceasul lor”⁸⁸, momentul intrării României în război trebuia pregătit cu mare grijă” cu maximă responsabilitate și printr-o temeinică lucrare”.⁸⁹

Această temeinică pregătire trebuie să înceapă în primul rând printr-o politică de reforme a guvernului cu sprijinul majorității populației nevoiașе pentru că „nimeni nu crează hotare, care să rămână pentru totdeauna, decât numai dacă, este o garanție de suflet în dansul fiecărui lucru, în dansul fiecărei cuceriri, a fiecărei întregiri”.⁹⁰

Reformele care vor atenua starea de sărăcie morală și materială a populației majoritare din unicul regat al țărânimii, va declanșa „o revoluție interioară”⁹¹ în suflete. Savantul încerca să conștientizeze factorii responsabili ai țării ca „pe lângă arme, muniții pentru ca orice român în stare de luptă să aibe o armă în mână”, însă „trebuie să se pregătească celălalt factor al victoriei fără de care toate lucrurile acestea nu înseamnă nimic: inima caldă, voința nezguduită, pornire frățească spre concordie, ucidere în conștiința fiecăruia dintre noi a acelui demon mai rău decât toți demonii, care este grija intereselor proprii și satisfacerea propriilor vanități”.⁹²

Marele patriot a demască în paginile ziarului său „Neamul românesc” „interesele unei clase de uzurpație împărțită de formă în partide, prin care se putea preumbla în voie orice ambiție și orice interes” și unde adeseori cel mai focos orator e cel mai puțin gata să facă pentru țara și neamul său cel mai simplu sacrificiu”.⁹³

Această prudență întemeiată se justifică cu argumente solide, definite de militanții pentru dezrobirea Ardealului ca „defetista”, vor duce la părăsirea lui Nicolae Iorga de către majoritatea susținătorilor săi din Ligă, rămânând alături de el doar V. Lucaciu cu care „nu a schițat nici cea mai palidă colaborare”.

Considerându-se marginalizat de ceilalți membrii, iar situația „în care a ajuns să fie socotit un om de prisos, nu-i mai rămâne decât să se despartă de țară”⁹⁴ și să demisioneze din funcția de secretar general al organizației.

Acestei „grave delicvențe”, sublinia Onisifor Ghibu, dintre marele istoric și ceilalți membri ai comitetului precum și atitudinile „care nu mai puteau fi aprobate de restul conducătorilor Ligii, și atunci ca să se evite un scandal, aceștia din urmă s-au retras pe nesimțite fondând Federația Unionistă”.⁹⁵

RÉSUMÉ

La période 1914 – 1918 représente l'étape supérieure de l'activité politique déployée par Nicolae Iorga dans le domaine de la lutte nationale. Il a été l'homme décisif du moment ayant exercé une forte influence sur l'ensemble de la nation roumaine, en devenant « le flambeau de l'unité nationale ».

Il est parvenu à transformer le courant favorable à l'unité nationale « en un vrai crédo dont émergeât une action cohérente, de celles qui, quoi qu'il en soit, vont jusqu'à la mort. »

Note

¹ Gheorghe I. Florescu, *Deputatul N. Iorga în anii Primului Război Mondial*, în *Nicolae Iorga, Omul și opera*, p. 88

² Cf. Stere Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, București, S.A., p. 179

³ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost (II)*, București, 1934, p. 218

⁴ Idem, *Hotare și spații naturale. Afirmarea vitalității românești*, Editura Porto Franco, Galați, 1996, p. 287

⁵ Idem, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I (1914-1916), Editura Craiova, [f.a.], p. 8-17

⁶ *Ibidem*, p. 7

⁷ *Ibidem*, p. 8-17

⁸ Idem, *Hotare și spații naționale*, p. 300

⁹ Mihai Iacobescu, *Despre caracterul Primului Război Mondial*, în „Hierasus. Anuar 1980”, p. 95

¹⁰ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice (II)*, p. 91

¹¹ *Ibidem*

¹² Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Humanitas, București, p. 272; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 255-257

¹³ *Ibidem*

¹⁴ Nicolea Iorga, *O viață de om așa cum a fost (III)*, Editura Minerva, București, 1981, p. 112

¹⁵ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 256

¹⁶ Cf. Mihai Iacobescu, *Nicolae Iorga despre caracterul primului război mondial*, în „Hierasus. Anuar 80”, p. 95

¹⁷ „Neamul românesc”, nr. 28 din 20 august 1914, p. 1

¹⁸ Cf. Gheorghe I. Florescu, *op. cit.*, p. 303

¹⁹ „Neamul românesc”, nr. 28 din 20 august 1914

²⁰ Nicolae Iorga, *Pagini alese*, vol. II, 1965, p. 363, Idem, *Războiul nostru în note zilnice (I)*, p. 269-271

²¹ *Ibidem*

²² *Ibidem*, p. 830

²³ *Despre neutralitate*, în „Neamul românesc”, 3 august 1914, p. 2

²⁴ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice (I)*, p. 12-15-17

²⁵ *Ibidem*, p. 27

²⁶ *Ibidem*, p. 13

- ²⁷ *Ibidem*, p. 51
- ²⁸ *Ibidem*
- ²⁹ Cf. Petru Jurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p. 90
- ³⁰ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost (III)*, 1981, p. 115
- ³¹ *Ibidem*
- ³² Pamfil Șeicaru, *Nicolae Iorga*, Editura Clio, București, 1990, p. 60
- ³³ „Neamul românesc”, an IX, 21 septembrie 1914
- ³⁴ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost (II)*, 1981, p. 116
- ³⁵ În acest sens, a se vedea, Valeriu Râpeanu, *Cultură și istorie*, vol. II, *Ibidem*, București, 1981, p. 159-204
- ³⁶ „Neamul românesc”, an IX, 14 septembrie 1914
- ³⁷ Valeriu Râpeanu, *op. cit.*, p. 191
- ³⁸ *Ibidem*
- ³⁹ *Ibidem*
- ⁴⁰ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 60
- ⁴¹ *Ibidem*, p. 63
- ⁴² Valeriu Râpeanu, *op. cit.*, p. 191
- ⁴³ Nicolae Iorga, *Corespondență*, vol. I, Editura Minerva, București, 1984, p. 216
- ⁴⁴ *Ibidem*
- ⁴⁵ *Ibidem*, p. 219
- ⁴⁶ *Ibidem*, p. 217
- ⁴⁷ *Ibidem*
- ⁴⁸ *Ibidem*
- ⁴⁹ I. G. Duca, *Memorii*, Editura Helicon, Timișoara, p. 25
- ⁵⁰ *Ibidem*, p. 26
- ⁵¹ Cf. Valeriu Râpeanu, *op.cit.*, p. 203
- ⁵² *Ibidem*, p. 204
- ⁵³ *Ibidem*, p. 194
- ⁵⁴ Cf I. G. Duca, *op.cit.*, p. 26
- ⁵⁵ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost (III)*, p.112
- ⁵⁶ *Ibidem*, p. 122
- ⁵⁷ *Ibidem*, p. 124
- ⁵⁸ *Ibidem*, p. 144
- ⁵⁹ *Ibidem*
- ⁶⁰ *Ibidem*
- ⁶¹ Cf. Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *Unirea Transilvaniei cu România*, p. 254
- ⁶² Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost (III)*, p. 115
- ⁶³ Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *op. cit.*, p. 254
- ⁶⁴ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 118
- ⁶⁵ *Ibidem*, p. 116
- ⁶⁶ Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni*, Editura Eminescu, București, p. 285
- ⁶⁷ *Ibidem*
- ⁶⁸ *Ibidem*, p. 261
- ⁶⁹ *Ibidem*, p. 219
- ⁷⁰ Nicolae Iorga, *Două concepte istorice în discuții de recepție la Academia Română*, București, 1980, p. 78

- ⁷¹ Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 285
- ⁷² Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *op. cit.*, p. 254
- ⁷³ *Ibidem*, p. 253
- ⁷⁴ *Ibidem*, p. 255
- ⁷⁵ *Ibidem*
- ⁷⁶ *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor. I-a întrunire a Ligii Culturale ținută la București în ziua de 15 februarie 1915. Discursurile*, Vălenii de Munte, Tipografia Neamului Românesc, 1915-1930
- ⁷⁷ Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *op. cit.*, p.258
- ⁷⁸ *Ibidem*, p. 254
- ⁷⁹ *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor. I-a întrunire a Ligii Culturale ținută la București în ziua de 15 februarie 1915. Discursurile*, p. 15
- ⁸⁰ „Neamul românesc” din 22 martie 1915, p. 2
- ⁸¹ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost (III)*, p. 119
- ⁸² *Ibidem*
- ⁸³ O. C. Tăslăoanu, *Note și documente din războiul pentru întregirea neamului*, vol. I, Sighișoara, 1935, p. 121-125
- ⁸⁴ Cf Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *op. cit.*, p. 277
- ⁸⁵ *Ibidem*, p. 276
- ⁸⁶ Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p.230
- ⁸⁷ *Ibidem*, p. 262
- ⁸⁸ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. II, p.16-17
- ⁸⁹ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p.98
- ⁹⁰ Nicolae Iorga, *op. cit.*
- ⁹¹ *Ibidem*
- ⁹² *Ibidem*
- ⁹³ Idem, *O viață de om așa cum a fost*, vol. II, 1934, p. 217-218; Barbu Theodorescu, *op.cit*, p. 238
- ⁹⁴ Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 263
- ⁹⁵ *Ibidem*, p. 262